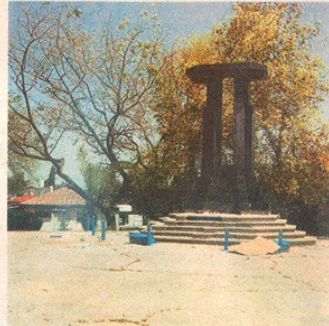

צילום טלי כהן-גרבוז

האנדרטה בחורמיש. לזכר חללי הכפר

האנדרטה בגדרה. לזכר בני היישוב

האנדרטה בגנתיה. לזכר חללי חיל החימוש

האנדרטה בשלומי. לזכר חללי היישוב

זיכרון גורלי

"כל מקום - נוף ישראלי עם אנדרטה", ספרן של הפסלת דרורה דומיני והצלמת פראנס לבה-נדב, כולל 150 צילומים של אנדרטאות שנבנו לזכר הנופלים במלחמת ישראל מעלה את השאלה ההכרחית אם חברה שלמה לא נבנתה כאן על יסוד הפולחן הלא נכון

חוז משוכלות דרורה דומיני יש שני חורים מאדרימים. לא נוף מר פשט של הרונים שמתים מעצים אותם והם הופכים מבני אדם צעירים ומתים לכלי גבוש של חברה חדשה, אלא חייל אחד שוכב בפה פעור, כמו ישן, בגיא על יד הגדה, ללא תפקיד או משמעות. מי שקיבל את חינוך היסוד הקולקטיבי שלו בארץ, זוכר את קוד האבן עם השמות החרוטים בו, מימים שבהם הטכס השבטי המלכר מול האנדרטה היה לגבוי לא פחות ממכונן הוות. מלחמת ישראל של השנים האחרונות מפורדות כל מטרות לוחות או להורדות. המושגים המגריים את הישראליות נשארו אמציונליים כשהיו, אלא שהם התחלפו בפחד, שנאה ואשמה כבושה היטב. צילומים של עשרות אנדרטאות הורעות בתוך נופים מכמירי לב, מעלים בכוח את השאלה ההכרחית אם חברה שלמה לא נבנתה כאן על יסוד הפולחן הלא נכון. מי שחלם לגדול אל תוך מציאות רצינית חיים אורחיים צנעני אמביוציות טריטוריאליות יכול, בינתיים, לקחת לירידי את המספר ובין עמוד לעמוד לתהות על השאלות שדומיני נגרם הניחו לפתחה של התרבות.

"כל מקום - נוף ישראלי עם אנדרטה", דרורה דומיני ופראנס לבה-נדב. עורך: מאיר וינדר. מאמרים: מאיר וינדר. רבנים בהוצרת: צילום אנדרטאות נוף זיכרון: אבנר כרעוס. זיכרון היריבות: אודרמאס ומססי בישראל: יעל עוקר. העולם מלא וכירה ושיחה: חנן חובר. שול הקברים: הוצאת חרונל, אפריל 2002

ורשים השחורים שמאזרחיה. הפסלים של בתיה לישנסקי הם היחידים בין הפסלים הישראליים בספר שאינם מובססים על פארוס הירואי כלבר, אלא מייצגים אמירה אנושית ומורכבת יותר. עצי הברוש, מלווים נאמנים לבני קברות בישראל, נמצאים גם סמוך לאנדרטאות בצילומים רבים. כאן הם מופיעים לא פעם כמוסכמה, כסוג של ריפוס כלבר לסימון גבולות הטריטוריה שבין החיים למתים. בגן היריבות נבבעתים עומד ברוש אחד ומפריד בגדרה בין מנורת האלמניום של עבדת הקנים ושני ענפי היתת הקופים לצידה, לבין מרפסת התיירות והאנטנת שמטרומט מאחר ריו. קבוצת האנדרטאות השייכת לשנתה הראשונה של המדינה מאר פיינת, בדרך כלל, במוטיבים פוטליים פיגורטיביים. הן נוצרו בידי אמנים ידועים וכידי חובבים ומנסת בתוך רחפתותם של הישראליים הסר צייליסטי. באנדרטאות מהעשורים האחרונים הופך המנטר הקור קרימה לתנועה מופשטת של כטון חשוף וברזל. כמושב בלפוריה ומחליקת בודה פראנס לבה-נדב באופציה של צילום הנוף המרוחק, הריק, שם האנדרטה היא סימן כתב בתוך קבוצה של סימנים אחרים: שורת עצים מרוחקת, דרך עפר וחלקת שדה, כולם כמבה לירית ומרוקת מאור על מקום. הספר נפתח בשיר, פתח רב קצר מאת היוצרות, מבוט של העורך ועוד שלושה מאמרים. הבחירה לפתוח את האוסף הצילומים בשיר של רמבו, "הישן בגיא", בתרגום משה בן שאול, מצביעה במדויק על המבט הכפול היסוד הביקורתי המובלעים בצילומים. לא "קורעי חלל וחגור וכבדי נעליים, נבתיים יצעור הם, הלך והחיש" כי אם "ישן, שקט, ועל

לפני ארבע שנים התחילו שני אמניות, הפסלת דרורה דומיני והצלמת פראנס לבה-נדב, במסע פרטי אל נוף האנדרטאות של ישראל. שני תיים מאוחר יותר הן הציגו 48 עבודות בתערוכה גדולה בסרנאות האמנים. הערוכה היתה סיכום בנינים שאחרי נמשכה עבודת התיעוד עוד שנתיים נוספות. הן צילמו סך הכל 180 אנדרטאות, מתוך למעלה מאלף (!) אנדרטאות שנבנו לזכר הנופלים במלחמת ישראל בשנים שלפני ואחרי קום המדינה. מתוך כל החומר התייעד נאספו 105 צילומים לספר. צריך להקדים לרד מיר שמדובר בחומר דוקומנטרי משובת. פעולת הצילום איתנה בסלק טיבות מרובה את הפרוטוגונים שלה בתוך הנוף התרבותי של ישראל. היא מציגה לראווה את מערכת היחסים השבורה שבין האנדרטה כמבנה שצריך לשאת ויולה להכיל בתוכו וכתוב קולקטיבי ארוך טווח לבין האר טיסקודה המתפתח במהירות של החולין. הומוגן לא פעם באירוניה בר כט, כשמדובר, למשל, בצילום האנדרטה לזכר כלי נשק שהיו בשימוש במלחמת השחרור: תוחת "פולי-אנצ'יק" ניצב על גבי בטן אבן כמו צע צרע מלחמה. מאחוריו נפרש קיר של מלון טברייני עטור שלטי פרטים יוצרי חובבים והוא משמש לורקע שוה ערד בנוכחות. במקומות אחרים בודה לבה-נדב לתקם כל הקשר ארכיטקטוני ולהשאיר את האנדרטה בחר קו הפרא של ה"שבע", כמו בצילום הפסל של בתיה לישנסקי שהוצב ביער חולדה, לזכר חללי הקרב שהתחולל שם בשנת תרפ"ט. קבוצת דמויות אחרת של לישנסקי ניצבת בכפר ירושע, באבן גיר המליבה על רקע הב